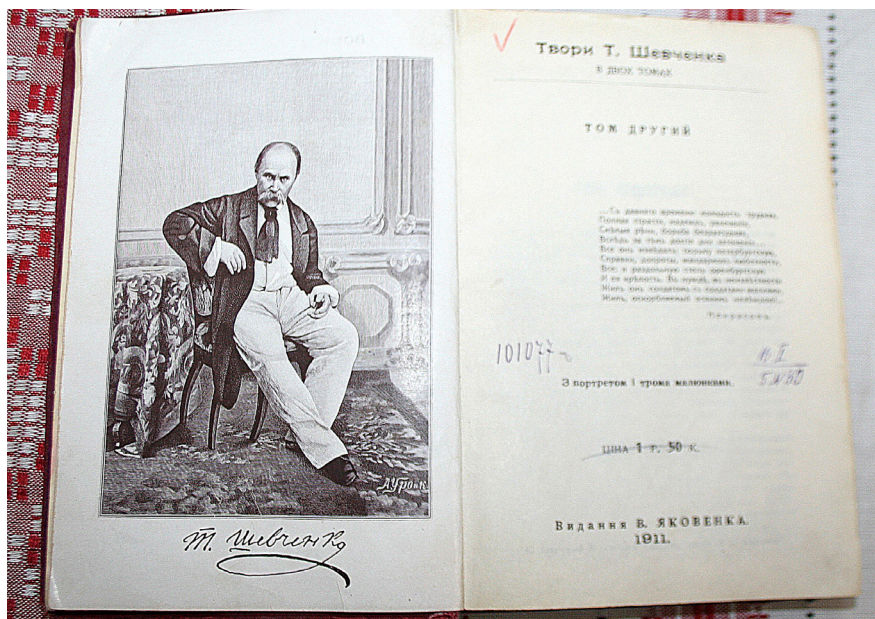

До 200-річчя від дня народження Тараса Шевченка

Муза

*...І я живу. І надо мною
Своєю Божою красою
Витаєш ти, мій херувим,
Золотохрилий серафим!
Моя ти доле молодая!
Моя порадонько святая,
Не покидай мене! Вночі,
І вдень, і ввечері, і рано
Витай зо мною. І учи,
Учи нескверними устами
Хвалити правду. Поможу
Молитву діяти до краю.
Я як умру... Моя святая!
Святая мати! Положу
Свого ти сина в домовину...
І хоч єдиную сльозину
З очей безсмертних покажи.*

І ГЕНІЯ ОСМИСЛЯТЬ СКОРБНИЙ ПУТЬ...

Класик української літератури, національна гордість українців, Тарас Григорович Шевченко з точки зору багатьох – духовний батько сучасного українського народу, людина, яка присвятила своє життя збереженню і поширенню самобутньої народної мудрості тісно пов'язаній зі стародавньою православною християнською козацькою культурою і звичаями України. Наш Тарас у своїй творчості відобразив саме ті думки й настрої, які були важливими в житті українців його часу. Про те, що його творчість знайшла відгук у серцях людей, свідчить те, що в другій половині XIX і на початку XX ст. чи не єдиною книжкою у більшості сільських хат України був «Кобзар». Вірші з нього вчили напам'ять, за ним училися читати. На той час твори Шевченка об'єднали український народ.

Бібліографічна шевченкіана – наукова реєстрація минулих і сучасних публікацій літературних і мистецьких творів Шевченка

та літератури про нього становить цікаву сторінку в історії культури. Творча спадщина Великого Кобзаря посідає чільне місце серед книжкових скарбів Музею рідкісної книги Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя. Джерелом надходження шевченківської книги є дарунки від діячів науки та культури, що не були байдужими до рідного слова.

Окрасою колекції шевченкіани є факсимільні прижиттєві видання поета, які становлять сьогодні бібліографічну рідкість. Вони або вилучались, або знищувались російським самодержавством, або «зачитувалися» вщент сучасниками. Адже всім відомо, що літературна слава прийшла до поета 1840 року, коли світ побачив його ушлюблений «Кобзар».

За зовнішнім виглядом перше видання — невеличка книжечка на 114 сторінок, видана в Санкт-Петербурзі у друкарні Є.Фішера. Текст подано українською мовою в російській

транскрипції. До деяких творів додано присвяти окремим особам. Перед текстом — фронтиспіс із зображенням кобзаря з поводирем, виконаний відомим художником, близьким другом поета В.І.Штернбергом.

Серед видань, які зацікавлять сучасного читача, – репринтна копія «Кобзаря» 1840 року (друкарня П.Куліша). Перлиною колекції є факсимільне видання рукописного «Кобзаря» Шевченка 1844 року в польській транскрипції, яке зробили друзі поета для поширення серед польської інтелігенції. Оригінал в одному примірнику зберігається в музеї Інституту літератури імені Т.Г. Шевченка АН України. Ілюстрації виконані нашим земляком Яковом де Бальменом, випускником Ніжинської вищої школи, якому Шевченко присвятив поему «Кавказ». Це подарунок фонду Президента Леоніда Кучми 2010 року.

Закінчення на 8 стор.

Добрі жнива в Кобзаревій ниви

Шевченкове слово спонукало до самоідентифікації не одне покоління українців. У його лоні виростили патріотичні постаті, які багато зробили задля самоусвідомлення нації. В часи гонінь і заборон на українське слово Кобзар повсякчас нагадував нам усім про наше українське покликання. Про це інтерв'ю з кандидатом філологічних наук доцентом кафедри української літератури Ніжинського держуніверситету імені Миколи Гоголя Оленою Моцякою.

– 3 найдавніших спогадів виринає таке: коли мені було десь три-чотири роки, ми з мамою пішли до річки, а там плавали каченята з качкою. І мама, замилювано дивлячись на них, процитувала:

*«А качечка випливає
З качуром за ними,
Ловить ряску, розмовляє
З дітками своїми».*

Тоді я й дізналась, що ці рядки написав Тарас Шевченко. В душі до цього часу залишились дуже світлі відчуття: і від сонячного ранку, і від цих поетичних рядків, у яких стільки зрідненості з природою, котру в дитинстві сприймаєш особливо, у казково-фантастичному ореолі. Звичайно, мої враження від творчості Шевченка розширювались і поглиблювались у міру мого дорослішання. Шкільні роки припали на радянські часи, коли утверджувався культ Шевченка революціонера-демократа, атеїста й борця проти панів. Однак учителі, з якими мені дуже пощастило, відкривали моїм однокласникам й іншого Шевченка – патріота, людину, яка зневажала національне відступництво, лицемірство, моральний конформізм. Моїми вчителями були Євдокія Володимирівна Колесник та Віра Олександрівна Ткачук.

Професійне, наукове вивчення Шевченка пов'язане з інститутом, а потім аспірантурою. Кандидатська дисертація була присвячена українській романтичній поезії, у тому числі романтичному стилю Т.Шевченка. Це була досить смілива тема, яку запропонував мій науковий керівник, відомий учений Михайло Трохимович Яценко. Адже радянське літературознавство з його реалізоцентричністю досить упереджено ставилось до здобутків романтизму. У творчості Т.Шевченка романтизм тоді трактувався як явище перехідне, тимчасове, учнівське, властиве лише його ранній поезії. Наприклад, монографія П.Приходька про романтизм Т.Шевченка була вилучена з широкого наукового обігу. Художні досягнення Шевченка дослідники вбачали в розвитку критичного реалізму. Однак по-справжньому об'єктивне вивчення феномену Шевченка стало можливим лише в часи перебудови, коли була подолана «диктатура» марксистсько-ленінської методології. Різноманітні

методології, відсутність ідеологічного тиску сприяють пізнанню таких граней постаті Шевченка, які раніше були не можливими. Це, наприклад, історіософія Шевченка, його національна ідея, релігійні погляди, міфологізм мислення, феміністичні інтенції, проблема помсти, інтимне життя поета, творчість Т.Шевченка в контексті світового романтизму тощо. Невипадково одні з перших монографій цього часу мали промовисті назви: «Незбагнений апостол» (В.Яременко), «Шевченко непрочитаний» (Є.Сверстюк). Великий інтерес сьогодні викликають також праці Ю.Барабаша, Д.Наливайка, І.Дзюби, О.Забужко, Є.Нахліка, І.Мойсеїва, Л.Генералюк, О.Бороня, Л.Ушкалова та ін. Крім того, до читача прийшли й дослідження XIX – поч. XX (М.Чалий, О.Кониський, П.Филипович, Ст. Балей), шевченкознавчі праці представників української діаспори (Ю.Бойко, П.Зайцев, Ом.Пріцак, Ю.Луцький, П.Одарченко, Л.Плющ, Є.Маланюк, В.Барка, І.Фізер, Г.Грабович та ін.), українського шістдесятництва (М.Коцюбинська, Є.Сверстюк, І.Дзюба). Сучасна наука використовує філософський підхід до осмислення феномену Шевченка як цілісної особистості, особливо велику увагу звертає на дослідження поетики, стилю творів Т.Шевченка. Великим досягненням сучасної науки став вихід у 2001-2007 роках семи томів праць Т.Шевченка (1-6 – літературні твори, 7 – малярські) із запланованого 12-титомника, перших томів 6-ти томної Шевченківської енциклопедії.

– Олено Миколаївно, Ви нагадали мені часи студентства наприкінці 70-х років у Київському державному університеті імені Тараса Шевченка, коли нам забороняли проходити повз його пам'ятник навпроти головного корпусу щорічно 22 травня. А за читання «не тих віршів» виключали з вишу. Все це лише підсилювало інтерес до Кобзаревій творчості. В його «Щоденнику» мене вразило тоді зізнання про те, що дурна муштра на заслання так і не зробила з нього солдата. Що ж врятувало від моральної деградації творчу особистість, у якій відібрали можливість мистецької реалізації? І я знайшла відповідь у листі Шевченка до А.І.Толстої з Новопетровського укріплення 9 січня 1857 року. «Тепер і тільки тепер я вполне увервал в слово: «Любя наказую вы». Теперь только молюся я и благодарю его за бесконечную любовь ко мне, за ниспосланное испытание. Оно очистило, исцелило мое бедное больное сердце. Оно отвело призму от глаз моих, сквозь которую я смотрел на людей и на самого себя. Оно научило меня, как любить врагов и ненавидящих нас. А этому не научит

никакая школа, кроме тяжелой школы испытания и продолжительной беседы с самим собою. Я теперь чувствую себя если не совершенным, то, по крайней мере, безукоризненным христианином. Как золото из огня, как младенец из купели, я выхожу теперь из мрачного чистилища, чтобы начать новый благороднейший путь жизни».

– Недарма ж Іван Франко влучно назвав Тараса Шевченка «володарем у царстві духа». Це унікальний поет-лірик у світовій літературі. Важко перерахувати різноманіття поетичних рефлексій Шевченка. Тож в залежності від настрою, життєвої ситуації лягають на душу різні твори поета. Важливо, що, як сповідь, вони заворожують чистотою і щирістю почуття. У них нема фальші, або, як казав Шевченко про долю, «зерна неправди за собою». Що ж до переконань, думок — Шевченкових «скрижалей», на основі яких хочеться будувати власне життя, то це насамперед свобода і гідність особистості та нації, соціальна рівність людей, глибинний патріотизм, готовність не тільки словами, а й діями доводити його. Це також відповідальність за високе звання людини, неприпустимість осквернення образу Божого, любов до ближнього, прагнення творити добро, щирість, невідкупність, нескореність, «сердечне» ставлення до світу, вміння дивуватись його красі, закоханість в українське слово, фольклор, віра в обов'язкову перемогу добра та справедливості, духовного воскресіння України та людства в цілому.

– У спілкуванні з людьми з середньою і навіть вищою освітою часто помічаю, що вони сприймають творчість Тараса Шевченка через заідеологізований більшовицький міф, нав'язаний їм ще у шкільні чи студентські роки. І цю закостенілу традицію вчителі продовжують у сучасній школі...

– На щастя, протягом десь останніх п'яти років я відчуваю, що студенти відходять від стереотипного, ще радянського сприйняття Т.Шевченка як лише нещадного борця проти панів. Уже ніхто не додумується трактувати образ зорі у вірші «Сонце заходить, гори чорніють...» як зорі революції. Звичайно, і сьогодні студенти легше сприймають біографію, тему жіночої долі в поезії Т.Шевченка і більш складно – світогляд, історіософію, символіку, іронію та самоіронію поета. «Інтелектуальний вибух» у сучасному шевченкознавстві, поява низки надзвичайно цікавих наукових досліджень дає можливість сумлінному студенту наблизитись до розгадки феномену Шевченка, побачити так би мовити його «стереоскопічно», без нав'язливої абсолютизації лише якоїсь однієї інтерпретації. Однак пізнання

Шевченка слід починати з обов'язкового прочитання творів. Саме тому перевірка цього виду роботи приділяю багато часу. Радує те, що серед творів для вивчення напам'ять чимало студентів обирають не тільки хрестоматійні, а й ті, які найбільше резонують з їхнім серцем. Оскільки навчальна програма з історії української літератури створюється викладачами кафедри, то в мене є всі можливості втілити свою концепцію Т.Шевченка. Єдине, чого дійсно бракує, – це часу на самостійну роботу для студентів.

Що ж до програми вивчення Т.Шевченка в школі (сьогодні це 9 клас), то в одній із статей я детально проаналізувала шевченкознавчі розділи шкільних підручників. На мою думку, програма перевантажена кількістю обов'язкових для вивчення творів. Це призводить до поверхового їх аналізу, не розкриває суті поезії Т.Шевченка, її неповторності, формує погану учнівську звичку читати у скороченому вигляді, схоплювати лише сюжет, викликає несприйняття, а й інколи відразу до творчості письменника. Вважаю, що для школи достатньо вибрати близько десяти творів Т.Шевченка. Основне – розкрити «секрети поетичної творчості», специфіку ліричного образу. Натомість невиправданим, на моє переконання, є вилучення з програми для 9 класу біографії Т.Шевченка. Ознайомлення учнів із життям Т.Шевченка в середній школі зовсім не заперечує потреби вивчення її у старшій школі на новому рівні. Тим більше це важливо в контексті розвитку сучасної шевченкофобії, спекулюванні на незнанні молоддю основних фактів життя поета.

Хочеться вірити, що мрія Т.Шевченка про «добрі жнива» від засіяної ним ниви словом, розумом, добром з часом буде ставати все більшою реальністю. Вшанувати Кобзаря – це означає передусім знати Шевченка, пізнавати його Слово.

– 3 2008 року твори Тараса Шевченка вивчають в оригіналі в Кембріджі. Бо вважають його не тільки українським національним поетом, а митцем глобального масштабу. «У своєму інноваційному використанні просторіччя він може бути настільки ж потужним як Бернс. У сповідальній ліриці він інтимний як Рільке. В його містицизмі можуть бути спогади як у Блейка. Його гуманізм часом різкий як у Тагора. Ця

складність може здатися важкою, але наші студенти отримують задоволення від цього завдання», – стверджує викладач кафедри українознавства Рорі Фіннін. Він називає українського митця одним з найбезкомпромісніших та унікальних голосів у сучасній європейській культурі, який з особливою пристрасною звертався за справедливістю для всіх пригноблених народів, вказав важливі моральні уроки

до сьогодні. У поемах «Великий льох», «І мертвим, і живим...», «Сон (Гори мої високі...)», «Бували воїни й військові свари...» поет вказав на такі «національні гріхи», як нерозвинена національна свідомість, національний розбрат, пасивність, байдужість, фарисейство та лицемірність у середовищі заможних українців, готовність української політичної еліти заради особистого збагачення жертвувати національними інтересами.

Роль Шевченка в українській культурі – загально визнана. Він вибудував «хребет» українській нації, врятував її від зникнення на історичній арені, у поетичному слові вибудував духовну державу Україну, став її символом. Т.Шевченко – основоположник нової української літератури, він вперше створив яскравий індивідуальний стиль, розвинув принципи гуманізму й народності та підніс українську літературу до світового рівня. І цей внесок у скарбницю світової культури типологічно

з минулого і виокремлював відносини між людиною й Богом у занепадаючому світі.

– Допоки людина буде відчувати себе істотою духовною, доти буде актуальною поезія Т.Шевченка. У ній поет у високохудожній формі показав свою душу, сумніви (інколи навіть розпач) і контрасти в пізнанні таїни людського буття, суперечливість глибоких почуттів, роздуми над призначенням людини на землі:

*«Один у другого питаєм,
Нащо нас мати привела?
Чи для добра? чи то для зла?
Нащо живем? Чого бажаєм?
І, не дознавшись, умираєм,
А покидаємо діла.
Які ж мене, мій Боже милий,
Діла осудять на землі?»*

І ось ця вертикаль «земля – небо», яка завжди відчувається в Т.Шевченка, робить його, за виразом Є.Сверстюка, поетом «понад часом».

Безперечно, актуальною є історіософська поезія Т.Шевченка. В цій актуальності є й добре, й погане. Добре те, що вона формує таке необхідне завжди почуття патріотизму, національної гідності, прагнення державної незалежності. А «погане» полягає в тому, що, на жаль, «хвороби національного українського організму», про які Шевченко писав ще в середині XIX століття, не подолані і

близький передусім до ролі визначних європейських письменників доби романтизму (О.Пушкіна, А.Міцкевича, Дж. Байрона, В.Гюго, Ф.Шиллера, Ю.Словацького, Ш.Петефі, Я.Коллара та ін.), які в художньому слові відкрили неповторний спосіб мислення, менталітет своїх націй, їх духовний досвід. Водночас О.Забужко зараховує Т.Шевченка і до унікальних письменників – творців національно-консолідуючого авторського міфа. Цей нечисленний ряд має не тільки синхронний, а й діахронний вимір. Це Данте, Сервантес, Гете, Міцкевич, Коллар. Саме вони зуміли своїм словом підняти з руїн власні нації, закласти їм «програму» самозбереження й розвитку. Однак ще А.Луначарський наголошував, що серед європейських письменників Т.Шевченко виділяється особливою силою своєї зворушливої любові до вітчизни. Український письменник збагатив світову літературу індивідуальним суб'єктивізмом, який виявився і в художніх засобах, і в надзвичайно багатому духовному змісті його поезії, що порушує вічні загальнолюдські проблеми.

*Бесіду вела
Надія ОНИЩЕНКО*

На фото: Олена Миколаївна
Моціяка зі студентами

ЮНЕСКО внесло ювілей Тараса Шевченка до Календаря пам'ятних дат

Творчість Т.Г. Шевченка, як культурного надбання людства, вшанована у світі 1384 пам'ятниками. 1256 встановлені в Україні і 128 за кордоном у 35 державах. В Україні найбільше пам'ятників в Івано-Франківській області – 199, у Львівській – 187 і Черкаській – 102. У Росії місця перебування Кобзаря позначені 20 меморіальними дошками і 10 пам'ятниками. Три пам'ятники нашому Тарасу відкриті у Франції, а також в Аргентині і Бразилії, 9 у Канаді, стільки ж у США, 4 в Молдові, 5 у Польщі, 6 у Білорусі, 16 в Казахстані. Саме тут поставили перший пам'ятник Тарасові Шевченку у світі.

Це відбулося 1881 року в м. Форт Шевченко. 20-річчя його смерті запропонував відзначити Іраклій Усков – комендант Новопетрівського укріплення, в якому відбував заслання український митець. У літній резиденції російського офіцера знаходиться сьогодні музей Акіна Тарази, як називають його казахи. Бюст на круглому п'єдесталі виготовив друг Шевченка казах Каражусуп. 1920 року пам'ятник знищили, а 1927 – поставили знову.

Того ж 1881 року вперше в Україні встановили бюст поета в харківській садибі Алчевських.

Починаючи з 1911 року традиційне скульптурне зображення Шевченка – в кожусі і шапці. Пізніше його почали зображати в молодому віці.

Одним із кращих зразків монументальної шевченкіани у світі і кращим в Україні вважається харківський пам'ятник, поставлений 1935 року. Скульптор Матвій Манізер і архітектор Йосип Лангбард.

У центрі одинадцятиметрового тригранного пілону поставили фігуру Тараса Шевченка, а навколо нього по колу у вигляді архітектурної спіралі розмістили 16 динамічних статуй, які символізують людей праці, що борються за свої права: від бунтарських образів Шевченка до революціонерів 1905-1907, 1917 років. А велична мажорна група з робітника-шахтаря, колгоспника, червоноармійця і жінки-трудівниці уособлюють «вільну працю і молодість України».

Цікавий пам'яник у Чернігові, відкритий 1992 року. Його автор народний художник України, лауреат Національної премії України імені Тараса Шевченка Володимир Чепелик зобразив Кобзаря молодим і гарним франтом – студентом Петербурзької академії мистецтв, що присів на лавочці.

Леонід Моложанин (Лео Мол) 1971 року в Буенос-Айресі на першому плані зробив молодого Шевченка в напруженій фігурі, а поряд – скульптурну групу «Гайдамаки» як ілюстрацію до образу поета. Таке художнє втілення вдало характеризує митця в чужому етнічному середовищі, дає додаткові знання про Україну.

А Уго Мацей 1973 року в Римі одягнув нашого Тараса в римську тогу. Він – трибун-оратор, який, піднявши руку, звертається до присутніх полум'яним словом. Це художня констатація того факту, що Шевченко і його твори належать не тільки Україні, але й усьому людству.

У Ніжині 1917 року вулицю Київську, якою 1861 року перевозили труну з тілом Кобзаря з Петербурга

в Канів, перейменували на Тараса Шевченка. Його іменем назвали і колишній Миколаївський парк. Це зробили за ініціативи ніжинського осередку «Просвіти», очолюваної Іполитом Ковалевським.

1991 року в парку поставили пам'ятник великому українцю скульптора Олександра Скобликова за пропозицією громадськості, а саме: Товариства української мови імені Т.Г.Шевченка, яке тоді в Ніжині

очолював Микола Шкурко. Його підтримала міська рада і особисто голова виконкому Анатолій Романенко. Трудові колективи перераховували односторонній заробіток на спорудження пам'ятника, а організатором робіт виступили чиновники.

На фото: у Ніжині Шевченко молодий. Хлібом-сіллю зустрічали тут праправнучку поета Людмилу Олександрівну Красицьку з родичами

Домбра і кобза звучать в унісон

На казахській землі його звали Акин Тарази. І хоча він потрапив сюди не з власної волі, він полюбив і цей край, і його людей. У його великому серці вміщалася велика любов і до свого народу, і до казахів, які стали в часи заслання його друзями. Незважаючи на заборону писати й малювати, нестачу паперу й малярських матеріалів, Тарас Шевченко створив тут більше двохсот прекрасних робіт: ескізи, замальовки, начерки представляють пейзажі, пам'ятники, побут мешканців цих місць. Завдяки українському художнику в Росії дізналися багато цікавого про казахський народ. Для багатьох поколінь українців і казахів він став учителем. Він – перший дипломат, який проклав місток дружби між народами.

На заслання в Новопетрівську фортецю його везли через Гур'єв. І тому представники української діаспори відкрили меморіальну дошку про цю подію на вулиці імені Тараса Шевченка в цьому місті. Атирауський український центр «Довіра» на чолі з Ольгою Павленко проводить багато заходів, присвячених Кобзарю.

Минулого року вони взяли участь у фольклорному фестивалі в місті Форт-Шевченко, приуроченому до 80-річчя створення тут музею Тараса

Григоровича Шевченка. Тут і сьогодні відчувається велич духу Кобзаря. Можна спуститися в землянку, де колись жив Тарас Григорович, рятуючись від мангишлакської спеки. Як писав він у листі другу: «Все мое багатство на Мангишлаці – це ліжко без спинки, стіл і стілець». Зберігся також колодязь, викопаний Шевченком. Під час засухи він урятував від смерті

цілий аул, розташований неподалік від фортеці. Вода тоді, як крізь решето, протекла зі старих колодязів. Тут можна посидіти на Тарасовій лавочці, доторкнутися до решток верби, вирощеної з тієї гілочки, яку Тарас підібрав у Гур'єві. Дерево зруйнувала блискавка, але на його місці виріс парк.

Тут 1997 року поставили третій пам'ятник Шевченку. Скульптор Володимир Чепелик зобразив його в солдатській формі. Біля нього відбуваються урочисті церемонії. Місцеві школярі читають його вірші казахською, російською й українською мовами. Музей українського митця розташований у літній резиденції колишнього коменданта фортеці Іраклія Ускова.

Гості з України були щиро здивовані тим, як шанують у Казахстані Тараса Шевченка. Абай і Пушкін, Тарас і Чокан, Гоголь і Ауєзов зближують народи світлими думками й почуттям любові до рідної землі.

Любов МОНАСТИРСЬКА

На фото: пам'ятник Тарасові Шевченку в місті Форт-Шевченко

Василь Васильович Вовк-Карачевський (1873-1919/1920) – громадсько-політичний діяч. Син письменника, громадсько-культурного діяча В.Н.Вовк-Карачевського – нашого земляка з Британів (тепер Дуболугівка Ніжинського району). Закінчив Київський університет Св.Володимира. Належав до партії народних соціалістів. 1907 року разом із В.І.Хвостом з Великої Кошелівки обраний депутатом Другої державної Думи. Виступав за націоналізацію землі і парламентський еволюційний шлях розвитку Російської імперії. Був істориком і публіцистом. 1914 року опублікував у московській газеті «Русское слово» біографічний нарис про Т. Шевченка «Певець свободи». Закатований більшовиками у в'язниці в Москві.

Співець свободи

Сто років тому народився поет. Стара похилена батьківська хата вперше почула цього дня дзвінкий голос майбутнього співця України. Сто років минуло, і багато з того, про що мріяв поет, уже здійснилося в народному житті. Багато ще чекає здійснення, а навколо могили народного співця розігрують дикий танок вороги живої думки й слова, які не бажають допустити народного вшанування пам'яті великого поета.

Через призму часу життя Тараса Григоровича Шевченка здається викупною жертвою за свободу рідного народу. В день століття народження Кобзаря повинні б замовкнути всі суперечки навколо його імені. Поет у своєму «Заповіті» заповідав:

*І мене в сім'ї великій,
В сім'ї вольній, новій,
Не забудьте пом'янути
Не злим, тихим словом.*

І найкращим спогадом, нам здається, буде нарис цього великого життя.

Про ранню юність Шевченка збереглося небагато свідчень, але зовнішні умови проживання уявити неважко за аналогією кріпосних сімей того часу. Важка праця – своя й обов'язкова барщина – бідність, життя надголодь, повна бездоглядність дітей. А дітей в сім'ї поета було шестеро. Щодня батьки залишали їх під наглядом старого діда та старшої дочки-підлітка Катерини, про яку великий брат пізніше зворушливо згадував як про свою віддану, терплячу й ніжну няньку.

Уже в ранньому дитинстві майбутній поет виділявся серед своїх ровесників. У ньому рано заговорила допитливість і буйна фантазія. Рано віддав Тараса батько в місцеву школу дяка Совгира де поет вивчив «грамотку», часослів і псалтир. Навчання йшло гладенько і вдало, але монотонність викладання і жорстоке ставлення вчителів – змусили Тараса залишити школу.

Перші роки дитинства поета все ж минули при добрих умовах. Незважаючи на бідність і бездоглядність, в сім'ї панував дух любові. А оповідки старого діда про «бувальщину», про гайдамацькі повстання прикрашали обстановку кріпацької хати.

З дев'яти років умови життя Тараса різко змінюються. Надірвана непосильною працею, помирає його мати, і батько з п'ятьма малолітніми дітьми змушений взяти в дім мачуху – вдову з трьома дітьми. Суворя, лаюча мачуха особливо не полюбила Тараса. Через три роки помирає й батько, і дванадцятирічний Тарас залишається на самоті: без сім'ї, без керівництва старших, без засобів для існування. Учень і робітник Богорського, котрий над ним знущався, голодний, обірваний і босий, Тарас все ж не падав духом. Його мрія – стати малюром-іконописцем.

Вона почала здійснюватися вже в Петербурзі. Прислухавшись до неотступного прохання Шевченка, пан Енгельгардт віддав його за контрактом на чотири роки різних живописних справ цеховому майстру Ширяєву, людині грубій жадібній і жорстокій, який зразу ж нагадав поету всіх його колишніх учителів. Бажання до справжнього

Шевченко і художник з Ніжина

Георгій Якович Неділько (1920 – 1993) – літературознавець, шевченкознавець, кандидат філологічних наук, доцент. Працював у Ніжинському педагогічному інституті ім. М.В.Гоголя завідувачем кафедри, деканом філологічного факультету. Один із засновників краєзнавчого музею в Ніжині. Досліджував творчість письменників Ніжинської вищої школи, які навчалися до 1917 р. (Є.Гребінка, Л.Глібов, Ф. Богусевич та ін.). Декілька праць видав про Шевченка («Тарас Шевченко: Семінарії» 1985, у співавторстві; «Тарас Шевченко: Життя і творчість» 1988; «Тарас Шевченко й Чернігівщина» 1992, та ін.)

Про зв'язки Т.Г.Шевченка з ніжинцями написано багато. Але з поля зору краєзнавців випали взаємини поета з художником Олександром Фроловичем Сенчилом-Стефановським (1808- 1866).

Народився О. Сенчило-Стефановський у Ніжині. Батько його був іконопис-

цем. Любов до малювання хлопець перейняв від батька, бо художньої освіти він не мав. Із Ніжина родина переїхала до Києва.

Із Шевченком Олександр Фролович познайомився 1843 року. З того часу між ними встановилися дружні взаємини. Перебуваючи на Україні 1843 року, Шевченко задумав видати кілька випусків офортів «Живописная Україна», в яких мав намір відтворити її минуле, побут, звичаї, природу рідного краю. На гроші, вилучені від розповсюдження альбомів, поет хотів викупити з кріпацтва своїх рідних. Але вийшов тільки один випуск 1844 року. Сенчило-Стефановський був одним із активних розповсюджувачів «Живописної України» в Києві.

У 1845-1846 роках Шевченко часто зустрічався зі своїм другом. М. Білозерський у статті «Тарас Шевченко за спогада-

ми різних осіб (1831-1861 рр.)» так передає спогади Сенчила-Стефановського: «Про перебування Шевченка в Києві в 1845-1846 роках він розповідав мені таке: Шевченко любив з ним кататися по Дніпру в човні. І тоді вони виспівували одну із найулюбленіших пісень Шевченка:

*По тім боці на толоці
Цвіте горошина.*

А в дівчини та чорні брови,

Як у волошини.

Сенчило-Стефановський був членом Тимчасової комісії з розгляду давніх актів «Київська археологічна комісія». Тут співробітничав і Шевченко. За її дорученням у липні-серпні 1846 року експедиція під керівництвом одного із організаторів комісії професора, пізніше ректора університету, М. Д. Іванишова розкопувала курган Переп'ятиха поблизу Фастова Васильків-

містечтва не згасало в юнакові, і білими весняними петербурзькими ночами бігав він у Літній сад малювати статуї. Під час однієї з таких прогулянок Шевченко випадково познайомився з українським художником Сошенком, який гаряче співчував талановитому землякові. В Сошенка Тарас познайомився з письменниками Гребінкою й Жуковським, з художниками Венеціановим, Брюлловим та іншими. Вони не тільки допомагали Шевченку розвивати його талант, а, насамперед, потурбувалися про те, до чого він прагнув усіма силами душі – про викуп його на волю.

Жадібно кинувся Тарас до відкритих скарбів вільної праці. Він вступає в академію мистецтв до Брюллова і стає його учнем. 1840 року за наполяганням друзів видано було першу збірку віршів Шевченка – невеличку книжечку, яку склали 8 творів; серед них були відомі «Катерина» й «До Основ'яненка». Зустрінуті недружелюбно російською критикою на чолі з Белінським, який заперечував можливість і необхідність «мужицької поезії», твори Шевченка викликали в Україні нечуваний ентузіазм. За свідченнями сучасників «Кобзар» став настольною книгою в усіх українських грамотних сім'ях. У 1943-44 роках поїздка Шевченка на Україну перетворилася на триумфальну ходу. Побачився він і зі своїми рідними, які знаходилися ще в неволі. Доля його братів об'єдналася в його думках і почуттях з долею всієї селянської маси, яка страждала в кріпацтві. Сльози його лилися за всіх обездолених, а з цих сліз народжувалися його пісні, наповнені сумом і мукою, які закликають до свободи.

1845 року Шевченко закінчує академію мистецтв зі званням вільного художника і від'їжджає на Україну. В Києві, завдяки клопотам Куліша, йому вдається прилаштуватися у щойно реформовану «комісію для розбору давніх актів» в якості художника-співробітника.

Він об'їжджає всю правобережну і лівобережну Україну, замальовує і списує історичні пам'ятники. Це був період найвищого розквіту поетичної діяльності Шевченка, період написання кращих його творів: «Сон», «Кавказ», «Іван Гус», «Відьма».

1846 року Костомаров організував у Києві таємне Кирило-Мефодіївське братство, яке сповідувало створення для всіх слов'янських народів однієї держави на засадах федерації. За статутом повинна була бути і конституційна форма державного управління. Шевченко, очевидно, не був формальним членом братства, але полум'яний борець за волю народу проповідував його ідеї. 1847 року братство розгромили, і серед арештованих виявився Шевченко.

Йому присудили солдатчину з забороною писати й малювати; 9 червня 1847 року доставили в Оренбург для передачі в Орську кріпості. Десять найкращих років свого життя Шевченко відмуштрував в Оренбурзьких степах. Особливо важкими були останні два роки. Маніфести 1855 і 1856 років повертали із заслання багатьох, але Шевченка вони не торкнулися. Нарешті, після багатьох послених клопотань його друзів 1857 року Шевченка помилували і дозволили повернутися в Європейську Росію. На початку 1858 року він приїхав у Петербург лисим, сивим старим чоловіком із підірваним здоров'ям і згаслим натхненням. Йому було всього 44 роки.

Останній рік життя Шевченко активно працював у Петербурзькому українському журналі «Основа». Він склав початкову

українську азбуку і намітив декілька підручників українською мовою з різних галузей знань. 25 лютого 1861 року, в 47 літ від народження після тяжких страждань помер великий борець проти кріпосної неволі.

Василь ВОБК-КАРАЧЕВСЬКИЙ

**Він вдивляється в нас із-під грізних повік
В Запоріжжі, у Києві, Львові...
Не шануймо Шевченка один раз на рік,
Він не хоче такої любові!**

**Бо чому ж ми давно примирились із тим,
Що тривас хохляцька образа:
Ми й жінок засвяткуєм в дим,
І з похмілля – шануєм Тараса!**

**І лаштуєм йому над портретами німб,
І складаємо щиру присягу,
І поблажливо платимо Бузині
Тридцять гривень за власну зневагу!**

**За Шевченківську премію чинимо торг,
І вискиглюєм мову благально...
Так віддаймо Шевченку невилплатний борг –
Хоч би Леніна в трос заарканьмо!**

**Опромінює нас із під грізних повік
Радіація лютого болю...
Не шануймо Шевченка один раз на рік,
Не вбиваймо такою любов'ю!**

Олександр Гадзінський

ського повіту на Київщині. У розкопках брали участь Шевченко й Сенчило-Стефановський. Дев'ять малюнків, які виконав друг Тараса Григоровича для аль-бому «Могила. Переп'ятиха та археографічні знахідки з неї» (Київ, 1846 р.) деякий час приписували Шевченкові. Це є наслідком їхньої спільної праці під час експедиції.

Шевченко був близько знайомий і з художником К.С. Павловим, який в Київському університеті з 1839 до 1846 року викладав малювання, а перед тим у 1820-1839 роках працював у Ніжинській Гімназії Вищих Наук князя Безбородька та ліцеї. 25 листопада 1846 року Павлов звільнився з посади вчителя малювання університету у зв'язку з виходом на пенсію. Через два дні Шевченко подає прохання про призначення його на цю посаду. Заява написана О. Сенчи-

лом-Стефановським і підписана власноручно поетом, що безумовно свідчить про їх щиру дружбу, а також про добрі взаємини з Павловим.

До 1856 року у О. Сенчило-Стефановського зберігався малюнок «Гайдамака

Галайда із свяченим над Дніпром», який вважається автоілюстрацією до поеми «Гайдамаки». Тепер він у фондах Державного музею Т. Г. Шевченка. Останнім часом дослідники висловлюють сумнів в авторстві малюнка, оскільки виконаний він у манері не властивій Шевченкові. Але якщо так, то найімовірніше, що він належить пензлю художника, близького до Шевченка.

О. Сенчило-Стефановський листувався з Тарасом. У нього було до двадцяти листів від поета. Вони мали гумористичний характер. На жаль, вже втрачені.

Отже, зв'язки Т. Шевченка із О.Сенчилом-Стефановським були дуже тісними.

Георгій НЕДІЛЬКО

На фото: автор на відкритті пам'ятника Т.Шевченку в Ніжині 1991 року

І ГЕНІЯ ОСМИСЛЯТЬ СКОРБНИЙ ПУТЬ...

Продовження. Поч. на 1 стор.

У фонді бібліотеки з'явилося цензоване академічне видання «Кобзаря» 1861 року з бібліотеки професора Володимира Резанова. Зазначимо, що всі згадки про «москалів» у ньому були заздалегідь вилучені. Читач може знайти і не цензуrowаний «Кобзар», виданий у Празі 1876 року за сприяння Олександра та Софії Русових, які не побоюлися репресій з боку влади, адже Валуєвський циркуляр 1863 року заборонив українську мову.

Із прижиттєвих видань Т.Г. Шевченка у фондах Музею рідкісної книги зберігається лейпцизьке видання Вольфганга Гергарда 1859 року «Новые стихотворения Пушкина и Шавченки».

За життя Тараса Шевченка його твори друкувалися також на сторінках періодичних видань. З ім'ям поета пов'язаний перший загальноукраїнський громадсько-політичний і літературно-науковий журнал «Основа» (січень 1861 – жовтень 1862 р.), який видавався у Петербурзі. Шевченко брав активну участь у розробці програми альманаха та формуванні кола співробітників. Починаючи з 5 номера 1861 року тут друкуються уривки з «Дневника» Т.Г. Шевченка. На жаль, поет побачив лише перший номер «Основи», який вийшов 12 січня 1861 року. В цьому альманасі містяться також мемуарні та критичні матеріали про Шевченка.

Глибокий науковий інтерес виявляли до спадщини поета вихідці з Ніжинщини. Олександр Кониський – один із

організаторів товариства «Просвіта» – присвятив Шевченку розвідку «Жизнь Тараса Григорьевича Шевченко» (Одеса, 1898), а також книгу «Тарас Шевченко-Грушівський», яка базується на спогадах сучасників про Великого Кобзаря. Ці праці охоплюють різноманітні питання життя і творчості поета, стали одними з перших

показників зародження шевченкознавства як науки.

Одними з перших наявних у бібліотеці шевченкознавчих розвідок є роботи одного з директорів Лицею князя Безбородька Михайла Чалого «Жизнь и произведения Тараса Шевченко» (Київ, 1882) та «Иван Максимович Сошенко» (Київ, 1876) з автографами автора.

Знайомлячись із книжковим зібранням шевченкіани Музею рідкісної книги, не можна не згадати видання української діаспори. До скарбниці зарубіжної шевченкіани належить перше повне 5-ти томне видання творів поета (Київ; Лейпциг, 1918-1919 рр.) та 14-ти томне повне зібрання, видане в Чикаго у 1959-1963 роках. Маємо також видання «Кобзаря», здійснене в Буенос-Айрсі (1950). Це подарунок Ігоря Качуровського Музею рідкісної книги.

Шевченкіана є однією з найбільш розроблених галузей української літературної бібліографії. Першу спробу подати бібліографію творів Шевченка було зроблено за життя поета. Її здійснив прогресивний російський поет, перекладач і видавець, випускник Ніжинської вищої школи, Микола Гербель (1827-1883). 1860 року в «Кобзарі», виданому в Петербурзі за редакцією Гербеля, був розміщений «Список печатных сочинений Шевченко и их переводов на русский язык». У ньому представлені видання окремих збірок та поем, а також вірші, опубліковані в українських та російських збірниках і журналах за 1840-1860 роки (74 назви).

Одним із перших бібліографів Т.Г. Шевченка був також В.І. Межов (1830-1894). Серед багатьох його бібліографічних праць заслуговує на увагу «История словесности 1855-1870». У ній міститься перелік статей про Т.Г. Шевченка (56 назв). Це спогади О.С. Афанасьєва-Чужбинського, М.О. Лазаревського, статті із «Киевского телеграфа», «Полтавських губернських ведомостей», «Книжного вестника» про життя і діяльність великого поета, матеріали, що висвітлюють увічнення його пам'яті.

У духовній історії України Шевченко посів і досі беззастережно посідає виняткове місце. Літературознавець Олександр Білецький справедливо відзначив у ньому особливий тип художнього пізнання, не повторений ніким і не повторюючий нікого у всій історії світової літератури.

Ірина СТРЕБКОВА

Засновник – Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя
Реєстраційне свідоцтво № 352-24ПР, серія ЧГ, від 6 березня 2007 року
Розрахунковий рахунок: код 021125668
р/р 25223003000 в МФО 853592
(для Центру гуманітарної співпраці з українською діаспорою)

Склад редакції:

Бойко О.Д., докт. політ. наук, проф.,
Мельничук О.В., докт. фіз.-мат. наук, проф.,
Астаф'єв О.Г., докт. філол. наук, проф.,
Михед П.В., докт. філол. наук, проф.,
Онищенко Н.П., чл. Нац. спілки журн. України,
Самойленко Г.В., докт. філол. наук, проф.,
Стребкова І.О.
Макет та верстка – Іваницька О.І.

Адреса редакції:

Центр гуманітарної співпраці з українською діаспорою кімната 210
вул. Крапив'янського, 2,
м. Ніжин, 16602, Україна
Тел./факс: (04631) 7-19-59
E-mail: ukr_diaspora@ukr.net,
ndu_diaspora@mail.ru
<http://in.ndu.edu.ua/ua/gov.php>